

Metamorfozele habitatului rural postbelic în România

*Prof. univ. dr. Vasile Surd
Universitatea „Babeș-Bolyai”,
Facultatea de Geografie Cluj-Napoca*

Rezumat:

Lucrarea de față își propune să realizeze o radiografie cât mai exactă a habitatului rural din România subliniind că: revenirea la sisteme agricole tradiționale, cu dominanta muncii fizice, pe fondul înrăutățirii generale a condițiilor de trai și a insecurității alimentare la nivel național, constituie un serios semnal de alarmă pentru societatea românească în general și pentru decidenții politici, în special. O țară incapabilă de a-și satisface propriile nevoi alimentare este o țară „controlată”, o țară care și-a pierdut independența în sensul cel mai larg al noțiunii.

Noțiunea de habitat se confundă adesea cu cea de locuire, termen asimilat și exploatat ca atare în cadrul disciplinelor tehnice și al acțiunilor cu caracter practic. Într-un asemenea context habitatul primește semnul echivalenței locuirii și se cuantifică în suprafețe, volume, confort interior, tipuri de materiale de construcție etc.

Înțelegând așezarea rurală ca o relație de interdependență între variabila demografică, viață și teritoriu (moșie), sfera noțiunii de habitat capătă o nouă dimensiune și structură. În mod teoretic, omul petrece doar 1/3 din timpul său „în casă”. Restul de 2/3 îl reprezintă timpul „outdoor”, destinat vieții productive, sociale, culturale, politice etc. De aceea sfera noțiunii de habitat trebuie înțeleasă într-un context mai larg, apropiindu-se de cea a noțiunii de mediu.

România interbelică a fost o țară „eminamente agrară”, cu aproximativ 80% populație rurală. Statutul rezidențial, de locuitor la sat, era echivalent cu cel socio-profesional – țaran (lucrător al pământului și crescător de animale).

Discrepanța rural–urbană era evidentă, atât din punct de vedere al echipării tehnico-edilitare, cât și din punct de vedere cultural, social, comportamental și vestimentar. Țăranii foloseau în relația cu orășenii apelativul „domn”, acesta semnificând un locuitor de la oraș, mai bine informat și instruit, cu o vestimentație specifică și cu un nivel de igienă și cultură mai elevat. Munca în oraș necesita, în general, eforturi fizice mai reduse în raport cu munca din agricultură. „Lumea rurală” se caracteriza printr-un remarcabil imobilism social și conservatorism, la care se adăugau anumite valori morale individuale și colective, ce au condus la menținerea unei rate înalte a natalității și la nivele scăzute ale divorțialității și ale infracțiunilor. Prin ținută vestimentară, grai și valori de raportare, țăranii se deosebeau radical de orășeni. Îmbrăcămintea era confecționată exclusiv în casă, dărăcitul lânii, topitul cânepii și al inului, torsul și țesutul la război, fiind îndeletniciri de familie anuale, în fiecare așezare rurală.

Țarina era lucrată în sisteme agricole tradiționale, utilizarea îngrășămintelor chimice fiind o practică aproape necunoscută. Agricultură în pârloagă și cu ogor era susținută prin utilizarea îngrășămintelor naturale (târlire, îngrășămintele organice). Randamentul agricol satisfăcea la limită nevoile alimentare, în structura meniului

predominând produsele vegetale. Tracțiunea animală și forța fizică a omului susțineau întreaga gamă de munci agricole. Produsele destinate pieții erau puține și ocazionale (lapte și produse lactate, fructe și cartofi). Magazinele sătești desfăceau, prin excelență, bunuri industriale indispensabile, cum ar fi petrolul lampant și unele unelte agricole, la care se adaugă alcoolul.

Gospodăriile țărănești erau durate majoritar din materiale de construcție locale (gresii, argilă, lemn), cu acoperișurile din material vegetal (paie, trestie, stuf, cetină) și foarte rar cu învelitori din țiglă, aceasta din urmă fiind singurul produs „de fabrică“.

Locuirea a două familii în aceeași casă și, uneori, aceeași încăpere, constituia o regulă. Încăperile erau „pardosite“ cu lut, iar geamurile mici ale caselor erau simple, sobele din piatră cu plite din fontă asigurând un confort termic redus. În arealele critice din punct de vedere a lemnului pentru foc (exemplu: Câmpia Transilvaniei), pe timpul iernii spațiul de locuit era divizat în două părți, una revenind ca adăpost cornutelor mari care, prin căldura degajată de propriul corp, contribuiau la asigurarea unei stări termice „normale“.

Perioada postbelică a fost marcată de mutații radicale în întreg spațiul rural. Aceste mutații au fost rezultatul generalizării colectivizării la nivel național, în paralel cu declanșarea și intensificarea procesului de industrializare de tip socialist. Cele două procese socio-economice – colectivizarea și industrializarea socialistă – au general migrarea masivă a populației rurale spre oraș, care prin modificările radicale sub aspect numeric și structural a căpătat caracterul de exod rural.

Din punct de vedere al habitatului, etapa agriculturii socialiste se caracterizează prin trei trăsături definitorii:

- electrificarea – aproape integrală – a satelor;
- înnoirea generalizată a fondului de locuit și anexelor gospodărești;
- modificarea structurii utilizării agricole a teritoriului.

Electrificarea satelor a fost susținută ca politică de stat. Aceasta s-a realizat în paralel cu edificarea marilor obiective energetice la nivel național. Electrificarea a constituit un „argument suprem“ de susținere ideologică și propagandistică, pe fondul existenței unui mediu rural „întunecat“. Propaganda de partid și literatura scriitoricească au elogiat mersul electrificării rurale, în contextul în care prețul energiei în general și al energiei electrice în special era foarte mic. Geo Bogza în cartea de reportaje „Laudă electricității“ menționa: „Amarnice erau acele nopți în care oamenii se ciocneau între ei și în jurul groaznic... A aduce electricitate la țară înseamnă a sfărâma masa minerală a tenebrei ce au ținut sub lespeda lor satele noastre de-a lungul atâtor milenii.“ Efectele benefice incontestabile ale electrificării rurale sunt acompaniate în unele zone de adevărate dezastre ecologice, prin utilizarea forței electricității la fasonarea buștenilor (exemplu: Munții Apuseni). „Orice inovație în domeniul tehnic constituie un pericol de moarte colectivă.“ („La nostalgie des origines“, 1969, citat de M. Eliade, 1991).

Înnoirea fondului locativ și gospodăresc a fost un fenomen general. Acest proces s-a realizat în contextul unei relative bunăstări materiale rezultate din cumularea veniturilor agricole cu cele rezultate din noul statut social-economic a unei importante categorii de țărani, aceea de muncitor navetist. Majoritatea satelor situate în proximitatea marilor orașe au căpătat atributul funcțional de „așezări dormitor“. Principalele munci

agricole se realizau mecanizat, iar structura producției era stabilită prin sistemul de comandă centralizat. În contextul dreptului de „lot ajutător“, majoritatea gospodăriilor rurale au reînnoit și adăposturile pentru animale (grajduri, cotețe). De regulă, fiecare familie creștea o vacă pentru lapte, porcine și păsări.

Noile „edificii“, în special casele, au marcat, firească, un salt calitativ evident din punctul de vedere al confortului, esteticii, funcționalității și rezistenței la riscuri naturale. Salariile provenite din prestația muncilor industriale, în construcții ori servicii urbane, erau mari în raport cu câștigul rezultat din prestații agricole. Prețul scăzut al materialelor de construcții industriale a constituit un factor stimulator al generalizării înnoirii fondului locativ din mediul rural. Ca elemente adiționale noi se înscriu edificiile C.A.P.-urilor (grajduri, magazii, ateliere, fânare etc.) și blocurile de locuințe „pentru specialiști“ (agronomi, medici veterinari, medici, profesori etc.).

„Etapa postdecembristă“ a fost marcată de puternice convulsii sociale, generate în principal de repunerea în posesie asupra pământului. Reconstituirea vechilor proprietăți funciare și repunerea în posesie a pământului constituie cheia de boltă a normalizării vieții rurale actuale. Pe fondul disputei asupra pământului se macină și se consumă uriașe energii sociale și drame individuale. Peste 2 milioane de procese în tribunale, în disputa pentru pământ, indică în formă specifică starea socială actuală a populației rurale. Prin amploarea fenomenului, persistența și caracterul pasional al său, constituie un veritabil flagel național. Distrugerea capitalului fix și al celui mobil în numeroase sate, dezagregarea și dezafectarea sistemelor de irigații din sudul țării și al Dobrogei, completează, în chip nefericit, tabloul regresului spațiului rural național.

Lotizarea excesivă a fondului funciar constituie o piedică insurmontabilă în calea practicării unei agriculturi moderne, capabilă să susțină nevoile alimentare vitale la nivel național. Aproximativ 6 milioane de „proprietari“, dintre care aproape jumătate cu domiciliul în orașe, dețin cca. 70 milioane „brazde“ de pământ, mărimea medie a unei proprietăți funciare fiind de 2,4 ha. Revenirea la sisteme agricole tradiționale, cu dominanta muncii fizice, pe fondul înrăutățirii generale a condițiilor de trai și a insecurității alimentare la nivel național, constituie un serios semnal de alarmă pentru societatea românească în general și pentru decidenții politici, în special. O țară incapabilă de a-și satisface propriile nevoi alimentare este o țară „controlată“, o țară care și-a pierdut independența în sensul cel mai larg al noțiunii. Prin schimbarea rapidă a raporturilor sectoriale în economie și pe medii de habitat, România oferă un jalnic tablou de involuție, în flagrantă opoziție cu mersul și „demonstrația“ istorico-economică și socială, spre terțiarizare și urbanizare. România se înscrie ca o nefericită excepție de la regulă, prin creșterea ponderii populației agricole și, implicit, a celei rurale. Declinul economic este acompaniat și de o perceptibilă criză social-morală. Acel „produs social“, acel „mutandis“ urban-rural, încărcat cu experiența muncitorească dar nedepins cu realitatea rurală în complexitatea ei, nu a generat, din păcate, acel salt calitativ capabil să transforme „din mers“ realitatea rurală. Criza morală a mediului rural se datorează în bună măsură și lipsei modelelor intelectuale stabile la sate. Nici sistemul politic comunist, nici actuala etapă tranzistorie nu a reușit stabilizarea unor nuclee intelectuale viguroase în satul românesc. Prin lipsa unei cointeresări materiale substanțiale și a unui standard de civilizație materială acceptabil, societatea rurală actuală nu este capabilă „a-și achiziționa“ propriile ei nevoi intelectuale. Puținele modele entuziaste abdică o dată cu atingerea vârstei de

școlarizare a copiilor și își caută, și acum ca și în trecut, un loc la oraș sau în satele din apropierea marilor centre urbane.

Starea actuală a habitatului rural din România nu corespunde standardelor la care au ajuns țările din apusul și centrul Europei în materie de civilizație rurală. Cu o populație rurală de aproape 50% și cu cca. 40% populație ocupată în sectoarele primare, România se află la o distanță apreciabilă față de Europa dezvoltată.

A ajunge la nivelul acesteia (a Europei dezvoltate) ar fi de urmat două căi:

- a lua totul de la început, ceea ce ar însemna a „radia“ aproape integral structurile rurale actuale;
- a clădi pe ceea ce există durabil în paralel cu eliminarea structurilor rebele (discordante).

A treia cale nu există.

Calea a doua trebuie acceptată, volens-nolens, ca o „fatalitate“. Aceasta „obligă“ la un la un nepermisiv de lung timp al tranziției. Numeroase sate se vor dezafecta rapid pe cale naturală, rămânând doar memoria locurilor.

Analiza SWOT asupra habitatului rural

SWOT își are originea în acronimele din limba engleză ale cuvintelor *Strengths* (atuuri sau puncte tari), *Weaknesses* (puncte, laturi slabe), *Opportunities* (oportunități), *Threats* (amenințări, riscuri).

Situațiile teoretice de plasare a habitatului rural în raport cu componentele analizei SWOT se prezintă conform figurii de mai jos (după I. Ianoș, 2000, p. 145).

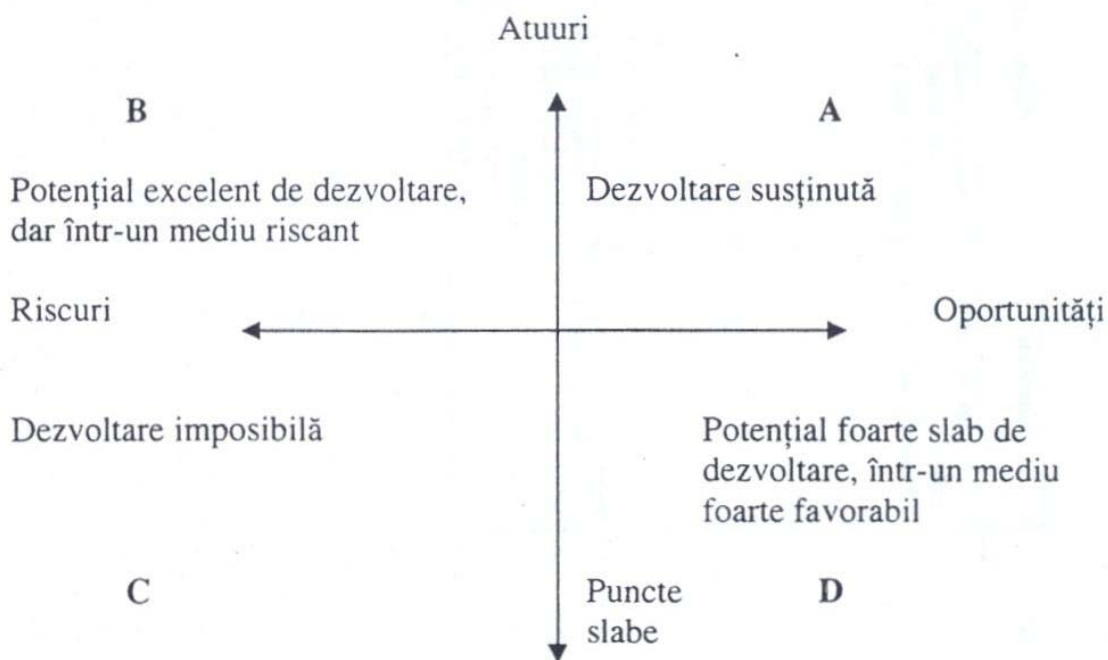

Fig. 1. Situațiile teoretice de plasare a habitatului rural în raport de componentele analizei SWOT (după I. Ianoș, 2000).

Domeniul	Puncte tari	Puncte slabe	Oportunități	Amenințări, riscuri
A. Economic	<ul style="list-style-type: none"> - Fond funciar de bună calitate - Mână de lucru ieftină 	<ul style="list-style-type: none"> - Dispersia fondului funciar - Slab proces de mecanizare a muncilor agricole 	<ul style="list-style-type: none"> - Înființarea de asociații sau alte forme de colaborare ale producătorilor agricoli. - Depunerea unor proiecte în cadrul programului SAPARD, pentru înființarea unităților de prelucrare a produselor agricole 	<ul style="list-style-type: none"> - Existența unui număr foarte mare de așezări rurale mici (sub 500 de locuitori) și foarte mici (sub 250 de locuitori) cu grad ridicat de izolare și îmbătrânire demografică. - Autarhia economică a gospodăriei rurale. - Lipsa de receptivitate și flexibilitate la cerințele pieței. - Profil monofuncțional al majorității așezărilor rurale. - Forță de muncă îmbătrânită, incapabilă să se acomodeze la economia de piață.
B. Demografie	<ul style="list-style-type: none"> - Procesul de remigrare, urban-rural. 	<ul style="list-style-type: none"> - Îmbătrânire, asociată cu grad ridicat de mortalitate și natalitate scăzută. - Slabă reprezentare a modelelor intelectuale în mediul rural. 	<ul style="list-style-type: none"> - Diversificarea funcțională a unor așezări rurale - Recensăminte reale la nivel de sat. 	<ul style="list-style-type: none"> - Depopulare masivă. - Dispariția unor așezări.

C. Administrație	- Democratizarea proceselor decizionale.	- Existența unei ponderi mari de capital ignoranț în administrația rurală.	- Diversificarea funcțională a unor așezări rurale.	- Excesul de birocrație. - Tărăgănarea îndeplinirii atribuțiilor. - Erodarea încrederii cetățeanului în administrația locală. - Lipsa de fermitate în aplicarea legilor.
D. Infrastructură	- Electricificare a majorității satelor. - Sisteme individuale și centralizate de alimentare cu apă în numeroase așezări rurale. - Existența unui fond construit subexploatat. - Introducerea telefoniei și a gazului metan în multe așezări rurale.	- Utilizarea energiei electrice în scopuri antieconomice (fasonare de bușteni și exploatarea rapace a pădurilor). - Slabă calitate a drumurilor în mediul rural.	- Finanțarea unor proiecte de infrastructură rurală de către UE în cadrul programelor de dezvoltare rurală. - Existența unor resurse interne pentru modernizarea unor infrastructuri (rocă pentru pavarea drumurilor, mijloace de transport).	- Degradarea rapidă a drumurilor rurale și izolarea multor sate. - Depopulara rapidă.
E. Hrană, locuire și condiții de mediu	- Calitatea bună a hranei și la prețuri mici. - Numeroase gospodării părăsite. - Aer curat. - Apă din resurse subterane cu calități potabile bune.	- Nivel scăzut de diversificare a meniurilor. - Slab nivel de igienă al gospodăriilor și grad ridicat de poluare a apelor de suprafață.	- Edificarea de rezidențe secundare în mediul rural. - Modernizarea gospodăriilor părăsite prin cumpărarea lor de întreprinzătorii din orașe. - Exploatarea unor valențe turistice ale cadrului natural și material.	- „Invadarea” unor sate de către străini. - Pierderea „personalității” prin adoptarea unor stiluri arhitectonice alohtone. - Poluare, ca urmare a presiunii demografice externe și a lipsei unui control adecvat asupra calității mediului.

Analizând situațiile reale prin prisma componentelor de analiză SWOT, o bună parte a habitatului rural se plasează în domeniul C din punctul de vedere al situațiilor teoretice (dezvoltare imprevizibilă). Un număr restrâns de așezări rurale vor cunoaște o dezvoltare susținută (domeniul A), ele plasându-se în categoria centrelor de polarizare de rang supracomunal. Domeniile B și D se asociază unui foarte redus număr de așezări, în special cele care dispun de anumite resurse ale subsolului, de largă solicitare ori cele cu resurse turistice incontestabile.

BIBLIOGRAFIE:

1. Beaujeu Jaqueline Garnier, G. Chabot (1971), *Geografia urbană* București, Ed. Științifică (traducere din lb. franceză V. Gârbucea).
2. Bold I., Crăciun A., (1999), *Organizarea teritoriului*, Timișoara, Ed. Mirton.
3. Cucu V., (2000), *Geografia așezărilor rurale*, Târgoviște, Ed. Domino.
4. Ianoș I., (2000), *Sisteme teritoriale*, București, Ed. Tehnică.
5. Matei I., Mihăilescu I., (1985), *Satul românesc. Studii*, București, Ed. Academiei.
6. Neagu V., Stanciu Gh., (1996), *România. Charta europeană a spațiului rural*, București, Ed. Ceres.
7. Otiman P., (1998), *Dezvoltarea rurală*, Timișoara, Ed. Mirton.
8. Pop P. Gr., Benedeck I., (1996), *Satele mici din România și specificul activității lor*, Studia Universitatis „Babeș-Bolyai“, nr. 1-2, Cluj-Napoca.
9. Surd V., (1993), *Introducere în geografia rurală*, Cluj-Napoca, Ed. Interferențe.
10. Surd V., (1999), *Rural space and regional development*, Cluj-Napoca, Ed. Studia.
11. Surd V., (1999), *Villages preservation*, Studia Universitatis „Babeș-Bolyai“, Geographia, XLIV, 2, Cluj-Napoca.